

Halottasházi játékok Máramarosban.

Alapjában véve nem is olyan természetellenes dolog az, hogy faluhelyt, a halottasházban virrasztók az álom elűzésére egymást mesével, mókával, mi-egymással szórakoztassák. Ez a vonás hazánk minden vidékének köznépeénél egyaránt megtalálható, csak éppen a mulatozás mértéke változik. Csak egy pár példát.

A komoly palóczoknál *társulatos-* vagy *olvasós asszonyok* imádság között pénzért virrasztanak,¹ de már Aranyosszék magyarjai isznak, kártyáznak, sokszor két nap — két éjjel egy végben is.² A belső székelyek áloműző pálinka mellett dióba kártyáznak,³ a katolikus csíki székelyek⁴ pedig megkettőzik a mulatozást: a halottasházban *utolsó vacsorát* csapnak, ahol az elköltözöttnek is terítenek, (amit különben a palóczoknál is látunk⁵), a temetés után pedig tort ülnek, amely sokszor még táncban is végződik. A hunyad vármegyei magyarok két éjszakát virrasztanak bor mellett,⁶ a zágoni székelyek pedig két tort is csapnak: temetés előtt és utána.⁷ Baranya vármegye Hegyhát vidékén csak úgy harsog a gyászház a fiatalság víg mókáitól.⁸

Az oláhok és bunyevácok hasonlóan vígan, mulatságos játékok közepette virrasztanak,⁹ Kalotaszeg magyar népe pedig ilyenkor *palágát* játszik.¹⁰ Ez annyit tesz, hogy egy pakét magyar kártyát hatfelé osztanak; kivágják a tromfot s akinél ennek az ásza van, *fakalánnal* jól megrakogatja társainak tenyerét, vagyis megpalágazza. A szászok mérsékeltebben ugyan, de szintén pohár mellett virrasztanak halottaik fölött.¹¹ Úgy szólván egyedüli kivétel ebben a részben a csángó.¹²

¹ Ethnographia. 1894: 183.

² Jankó János, Torda, Aranyosszék, Toroczko magyar népe. Budapest 1893. 217. lap.

³ Ethnographia. 1895: 51. és 224. l.

⁴ U. a. 1896: 385.

⁵ U. a. 1891: 108., 1894: 184. Ami a haláleset idején járt táncokat illeti, Pécskán, Szajánban és Szegeden külön *halotti tánczot* ropnak, igaz, hogy csak a temetés után. (Kálmány L. Koszorúk az Alföld virágaiból. I. 225—6.) Az úri rend régi halottas tánczaira nézve l. R. Prikkel Marián közleményét. Ethnographia 1906: 167. l. és Gárdonyi Géza adatát u. o. 251. l.

⁶ U. a. 1895: 122.

⁷ U. a. 1895: 397.

⁸ U. a. 1901: 29.

⁹ Az oláhokra Ethnographia 1895: 424. és *Moldován Gergely*, Alsófehér vm. román népe 1005. l. (Alsófehér vm. monographiája. Nagyenyed 1899. I. köt. II. rész), valamint *Petri Mór*, Szilágy vm. monographiája. Budapest, 1901. I. köt. 702. l. — A bunyevácokra vonatkozóan Ethnographia 1891: 200.

¹⁰ Jankó János, Kalotaszeg magyar népe. Budapest, 1892. 161. l.

¹¹ Weinrich Frigyes, Alsófehér vm. szász népe. I. köt. II. rész, 704. l. és Ethnographia 1896: 407—8.

¹² Ethnographia. 1907: 292.

V. ö. még Lázár István, Alsófehér vm. magyar népe 556—7. l. és Ethnographia 1891: 68. 1895: 396., 1896: 106., 160., 285. 1899: 47., 302., 1900: 358. *Réső* Ensel S. Magyarországi népszokások (Pest, 1867.) 67. és 136. l.

Ez azt tartja, hogy pihenésben nem illik a holtat megzavarni s ezért itt a virrasztók egészen csöndben ülnek.

A külföldről ez alkalommal nem szólva, honnan csak hazai följegyzésünk van, egész Magyarországon mindenütt ugyanaz a vonás: tréfa, játék, ivás, komolyabb és vidám időtöltés.

Az emberi gondolat helyről-helyre való tovahaladásának azonban mindenesetre különös fordulása az, hogy a szomorúság óráiban farsangi bohóságok vidám zsvajja hangozzék a halott közvetlen közelében, vele egy-azon szobában. Mert az időtöltésnek ezeket az általános vonásait hihetetlenül túlhaladja az az eddig sehonnan nálunk nem ismert szokás, amelyet Máramaros vármegye ruténjei között a Taracz és Talabor folyók völgyében tapasztalunk. Itt ugyanis nemcsak tréfálkozó mókákkal ütik agyon az időt, hanem *állatalkokat mimelő alakosok* igazi farsangi bohóságokat adnak elő a gyülekezet szórakoztatására. Általános szokás szerint a kántor, vagy valamelyik írástudó, Dávid zsoltárait imádkozza végig, többszörös megszakítással; az egyes zsoltárok közötti szüneteket aztán az *egyetlen szobából* álló házban virrasztók az alant következő játékokkal töltik ki. (A vakolatlan gerendás ház középső része u. i. a pítvar, amelyből *balra* az egyetlen lakószoba nyílik, jobbra pedig a kamara, esetleg istálló, amazokkal egy fedél alatt.)

A játékok középpontja három jelenetből álló bohózat, amelynek első és második része tudomásunk szerint az összes keleti rutének között (Ungtól—Máramarosig) általános. Az első jelenetnek rutén neve *lopátká*. Annyit jelent, mint lapátolás. Magyarban a székely „lapiczka“ = falapát szóval adható vissza s végeredményében tökéletesen azonos a kalotaszegi palágázással. Tereselpatak környékén a játék (*bavka*) menete ez.¹

A játékosok bírót választanak, aki hivatali székét elfoglalva, ilyen rigmusos ítéletet mond:

„Én, mint bíró, úgy ítélem,
Jöjjön, N. N. én elébem;
Feküdjek le a térdemre,
Játékunkat így elkezdje.“

Betakarja fürtös gubája szárnyával a szólítottnak fejét, úgy, hogy ez mit se láthat; ketten hátulról hozzálépnek, egyikük megemeli a térdeplő lábát, másikuk fenyőkéreg-lapiczkával megverdesi talpát, a lapiczkát aztán kézen-közön hirtelen eltüntetik. Az elítélt fölemelkedik:

— Uram, im megverték!
— Meg biz', csak keresd meg!
— Mi lesz az ajándék?
— Menyasszony és násznép!

Találgatja már most, ki lapiczkázhatta meg. Ha első szóra nem találta ki, ismét le kell feküdnie s a lapiczkázás tovább folyik. Több-

¹ Ilyen lopátka-játékot Nemes Mihály uglyai tanító jegyzett föl és tett közzé az orosz nyelven, Ungvárt megjelent (ma már megszűnt) *Listok* cz. kétheti folyóirat 1892. évf. 184, 209, 220, 234. l.

szőrös fölvaltás után kiadja a bíró a rendeletet, hogy falatozni is kellene már. Van ugyan malom a faluban, de nincs benne molnár s ezért a szomszéd faluba mennek molnárért. Ezzel megkezdődik a második jelenet.

A pítvarban felöltöztetnek két legényt nagyapónak (did) és nagyanyónak (bábá). Nagyapónak hátát kítőmik szalmával, rongygyal, jó púposra, bajuszt szalmából csinálnak neki, szakállat pedig bekormozott kenderkóczból, arczát hasonlóan bekormozzák. Ez a molnár. Molnárné nagyanyót női gúnyás, szintén púpos ember ábrázolja, de még szalmából fonott farkot is akasztanak reá; kezébeu szőszel átkötött botot tart, mintha fonna. Ezalatt odabenn alacsony székre leülletnek egy lepedővel betakart harmadik játékost, fején a lepedőn felül rostával, lába előtt, de már a lepedő alatt kisebb fajta facseberrel, amelynek belső oldalain a játék folyamán botocskával ide-oda zakatol, a malom zaját utánozva. Bejön a botjára támaszkodó hajlott nagyapó, köszönti a bírót s ilyen páros beszédet indítanak:

„— Adj Isten, mi nincsen; vigye el mi nem kell!
 — Neked is adja meg, mi csak kell szivednek!
 — Én magamnak már kértem.
 — Mi lehet az öregem?
 — Nagy púp a hátamra.
 — Mire volt azt kérned?
 — Mert a tisztem molnárság, jól ül ott a lisztes-zsák.
 — Jókor jövék öregem, várunk im itt elegen.
 Volna malmunk, őrni valónk,
 De nincs hozzá molnár.
 Fogj is hozzá mindjarr'!
 — Fogok, fogok, értek ehhez,
 Búzátkból máléliszt lesz!¹
 Zabbá válik rozsotok,
 Mind megörlöm, mit hoztok.
 — Mennyi lesz a vám, öreg?
 — Vékájától egy negyed.
 — Frissen öreg, nosza hát,
 Malmunk régen vár reád!
 — Hol a malom? nem látom!
 — Vak vagy öreg barátom!
 Hiszen ott áll melletted,
 Nyisd ki szemed, meglátod!
 — Vak ám a ti nagyapátok!
 Az malmotok (t. i. vak), mért nem látott?“

Botjával oda botorkál a malomhoz s hadonászva leüti a rostát nagy zakatával. Megijed, menekülni akar:

Jaj Istenem, mit tevék?
 Kinek üttem le fejét?
 — Senkinek sem a fejét,
 Csak a pitli tetejét!
 — Fejszét, fúrót hozz ide,
 Megjavítom izibe!
 De hogy javítsam meg ezt a malmot,
 Mikor követ egerek rágták ki!
 — Ám lássad!

¹ Málé = kukoricza.

Pepecsel valamit rajta az öreg, tesz-vesz, a rostát újból helyére rakja s a lepedő alatt ülőnek segédkező zakatolása mellett megindul a malom. Nagyapó örömeiben féllábon tánczol.

Bejön erre nagyanyó, karján rongyokba burkolt kölyök-macskával (gyermekével):

Adjon Isten jó szerencsét!
 — Neked is egy zsák jó lisztet;
 Látom, van egy kis cseléded.
 — Van, van, bizony vénségemre leptek meg a gyerekek.
 — De ne csudáljátok, nem olyan vén az öreg asszony,
 Csak éppen hajlott.
 — Kérek szépen kovártélykát, bíró uram, házam népének!

Nagyanyó a rőzséből font, sárral kitapasztott banya-kemence padkájára (*zápics*) húzódik föl, nagyapó pedig a malomba megy, majd egy tál hamuval visszatér feleségéhez, hogy belőle puliszkát főzzön neki. Nagyanyó a tüzelőre fölállított forróvízes csöbröt véletlen fölborítja s leforrázza gyermekét. A macska iszonyúan nyávog. Nagyapó ütlegelni kezdi feleségét, ez meg visszaadja a kölcsönt, szaporán ütögetve guzsalyával az öreg púpját. A jelenet végén dühösen hajítja feleségéhez a nyávogó macskát, aki azt fölkapva, kiszalad. Az öreg utána.

A harmadik jelenetet így kezdi a bíró: „Mivelhogy a szomszéd híres városban Pudplesán (tulajdonképpen nyomorult kis falu) éppen nagyvásár van, oda megyünk, kecskét veszünk, meg bakot: tejet ad a kecske, a bakot meg levágjuk.

Künn fölöltöztetnek ezalatt egy legényt *zsidónak*, sötét, piszkos terítőbe, derekán szalmaövvvel, fején tökhaj sipkával; arcza kormos, szakála kenderkócz, pájesze magából a természetes hosszú hajából, kezébe pedig tökszár-trombitát nyomnak. A másik legény *kecskének* úgy öltözik, hogy a fejsze fokára két fakalánt erősít fölnek, a fejsze lapjához pedig igazi kecskefejet kötöz. A fejsze nyelét gubája ujjába csúsztatja s a gubát úgy húzza magára ujjának belső végével, hogy a feje nem látszik s az egészet kissé előre görbedve, feje fölött hordozza. A *bak* hasonlóan öltözik, csakhogy hosszú, kenderkócz szakála van.

Elment a bíró a vásárra, a háznép őket csöndben várja. Im hallik is odakünn a kecske szava: Me-ke-ke! — Nyissatok ajtót! — szólal meg künn a bíró. Kinyitják. — Nem bírom a bakot behajtani, segísetek! Darab időre jön a zsidó is a kecskével; az az hogy jönne, de a makacs állat nem engedelmeskedik. Valaki botjával segítségül megyen s így bíztatja őket:

— A vén zsidó kecskét vezet, ihé! ihé! ihé!

Mire a zsidó:

— Makacs döggje, gebednél meg, ihé! ihé! ihé! ihé!

Mond a bíró:

— Hoztam nektek kecskét, bakot
 S a két jószág pásztort kapott.
 — Nagyon jó, nagyon jó!

— Hát zsidó, hogyan fogsz pásztorolni?
 — Én biz ügyes pásztor leszek,
 Magam lábán járok-kelek;
 Magam szemével pislantok,
 Magam szájával kurjantok;
 Magam botját forgatgatom,
 Magam eledelét falom;
 Mindent magam elvégezek,
 Ti dolgotok: fizessetek!
 — Megfizetünk.
 — És mi lesz a fizetés?
 — Kecske bőre a jutalmad,
 De csak ha majd rongyra szakad.
 — Bolond ám a vakapátok,
 Ha húsát nem adjátok!
 — Megszerezzük hát a béred:
 Farka, szarva is a tied!

Meg van az egyesség, legelészik a kecske; de a bak, im egyre csak a hegyek felé szalad (az ágyra, sok fejrénp közé), döfköd jobbra-balra; majd a kemencze széles heverészőjére (*pozdkus*) ugrik, ijesztgetve az ott ülő vén asszonyokat. A nagy kaczagásban kiejti kezéből kötelét a zsidópásztor, a kecske meg ucu! kiszalad. A pásztor utána, megragadja s botjával biztatja: — Tánczra kecském! A tánczoló kecskéhez csatlakozik a bak is, majd külön válva, a pászortól kijelölt fejrénppel, illetőleg legénnyel sorjában tánczra kezdenek: a bak fejrénppel, a kecske férfivel. Megelégteli végül a bak a pásztor parancsait, fölmondja a szolgálatot s a biztatásra homlokával jól oda bök a zsidó gyomrába.

Ehhez a bohózathoz Szinevér, Imsád, Kalocsa, Negrovecz, Lázi falvakban még több, helyenkint váltakozó játék csatlakozik, amelyeket így foglalhatunk össze.

4. *Lovasdi*. Két legény egymás mögött meghajlottan, a czírkusz-ból ösmert módon lovat csinál, a harmadik reájuk ül, szalmafonatú gyeplővel igazgatja paripáját s a társaságot körüljárva bohókásan, elménczkedve ugrándoznak.

5. *Patkoló*. Legények a paripák, leányok a kanczák. A kovács-legény párosával hajtja őket gazdája műhelyébe, ahol minden lovat fakalánnal megpatkol. Persze a csókolózó párok vihánczolása miatt nehezen megy a patkolás s ezért végül a kovácsot csöbör vízzel leöntik az asszonyok.

6. *Szarvas*. Két legény a fenti lovasdi módjára egymás mögé áll. Az elülső messze kinyújtja maga elé két karját, kezében fenyőágakkal képviselt szarvakat szorongat. A hátsó legény mezítláb marad, hátradugott egyik kezében szalmafonatú farkot tart. Mind a kettőt lepedő borítja be. A harmadik legény vezeti a szarvast, mint amelyet sebes vízben fulladozva talált volna. A háznép üzöbe veszi, ide-oda kergeti, persze jókat csipve a fiukon, amitől azok ki-kirúgnak. Végül megállapodnak abban, hogy meg kell patkolni a szarvast kéregpatkóval. Ez úgy történik, hogy a résztvevők sorjában jókorát csapkodnak annak meztelen talpára fenyőkéreg-lapátkával.

7. *Menyét*. Három legény ül egy sorban. A középső a menyét, hántatlan fadarabot tart térde között, két vadásztársa pedig fegyverükkel (vékony vessző) üldözi a menyétet. A menyét-legény úgy jártatja

ujjait alá-fel a fán, mint ahogy a menyét szokott szaladgálni. Ahányszor leszalad kezével a fahasáb aláig, rá-rá üt tenyerével a vadászok térdére, akik meg abban igyekeznek, hogy jót húzhasanak vessejükkel a menyétnek ismét szüntelen alá-fel mozgó kezére. Ha ez sikerül, szerepét cserélnek.¹

8. *Fáklya*. Lángoló fenyőszálat adogatnak a körbenülők — egy férfi, egy nő — kézről-kézre. Akinél elalszik, szomszédját megcsókolni tartozik. Ha a csóktól vonakodnék, arcát *bekormozzák*, ami, kivált fejeérnépnél, nagy vigasságot okoz. Tereselpatakon a játék neve holovényka (üszök).

9. *Akasztósdí*. A padlásgerendába vert szegbe kapaszkodik egy legény s elkurjantja magát: — Csüngök már! Másik kérdi: — Kin csüngesz? Ez azt feleli: — Tereszkán. A nevéen szólított leánynak oda kell mennie, csók mellett amant megszabadítani s aztán ő kezdi újra. Aki vonakodik a szabadítástól vagy csóktól, arcát bekormozzák.

10. *Leöntés*. Vízrel teli korsót emel magosra egy legény, másik kezében kést tart. Evvel a korsó nyaka körül koczogtatva, a kést elejti s odakiált valakinek: — Add fel a késem! Aki elég vigyázatlan, hogy a kés után nyúljon, lehajlásában vízzel leönti.

11. *Tűz*. Gubája ujját belső nyilásával ráhúzza valaki sorjában a jelenlevők fejére s azt kérdi: — Mit látsz a másvilágon? Az egyik kérdezett a sötétben rámondja: borúl; a másik: dörög; a harmadik: esik s így tovább. Ha valaki azt ejti ki válaszképpen: tűz van!, a guba ujján át csupor vízzel leöntik.

12. *Királyosdi*. Korommal bemázolt képű legénynek kenderből szakállt, bajuszt ragasztanak, fejére szalmából fonott (Színevéren tökhajból vágott), fenyőágacskákkal megtűzdelt koronát nyomnak s trónjába ültetik. Körülötte tanácsosai. Egyikük nyársra húzott kendercsomót forgat a fenyőfáklya lángja felett. Kérdi ettől a király: — Mit sütsz? — Gúnárt. — Miért nem kész még? — Mert zsírja még nem csepeg. — Hát miért nem csepeg? — Addig nem is fog csepegni, amíg Juli (Terka stb.) a királyt meg nem csókolja. A tanácsosok oda vezetik a szólított leányt s ha nem csókolja meg amant, (királynak rendesen a legcsunyább legényt öltöztetik), képét jól bedörzsölik kormos kenderrel.²

13. *Lakodalom*. Férfiak, fejeérnép vegyest körben ülnek. A kör közepén áll a papnak öltözött játékszervező s valamelyiktől kérdi: — Szeretitek-e egymást? — Nem bizony, mi! — És kit szeretnél párodnak? — N. N.-t. — Jól van, összeadlak hát benneteket, de előbb megeskettek. Kezüket a pap kezébe téve, az összeadás 12 fakanál-ütésből áll.³

14. *Vaddisznó* (kornik.) Törülközöt összezsavarnak a körben

¹ A menyétnek, mint a *menyasszony* jelképének a rutén néphitben való szerepére vonatkozólag l. Ethnographia 1895: 432. és 1900: 45. l. Nemes Mihály és Munkácsi Bernát cikkei.

² Ugyanezt a játékot leírta Szolyva vidékéről (Bereg) Zsatkovics Kálmán is (Budapesti Szemle 1895. 297. l.) Különbözik a rutének, avagy egyéb nemzetiségünk elleni halotti szokásainak más leírását a magyar irodalomban nem igen ismerjük.

³ Halotti tor alkalmával M.-Pécskán a halottnak, ha eladó leány, vagy házassalandó legény volt, valósággal meglakják a lakodalmát. (Ethnographia 1906. 252.)

ülők, hogy jól lehessen vele ütögetni. A kör közepén áll a vadkan, akire valaki hátulról egyet jól ráhúz s azzal a *syjkanak* nevezett ütőeszközt sebesen tovaadja térde alatt szomszédjának, aki szintén rácsap vele s ismét odébb adja. A vadkan addig futkos ide-oda, míg egy csomó ütleget után megtalálja a kendőt. Akinél ráakad, helyébe lép. Tereselpatakon *hruska* (körte) a játék neve.

Olvasva is meglepő az ilyesmi, hát még mennyire furcsán érzi magát az, aki mindezt a helyszínén látja. Ha a bohóskodások oka után tudakozódunk, azt a választ adják, hogy ezekkel a gyászolók szomorúságát iparkodnak eloszlatni, figyelmüket a játékosokkal egy szobában levő halotról elvonni. S ebben csakugyan van is valami. Viszont az is érthető, hogy a gyászházba gyűlteket nem lehet éjszakának idején hazabocsátani, mert némelyek olyan messze laknak harmadik-negyedik völgyben, hogy a halálesetet is csak fenyőkürtnek előre megállapított és ősmert hangjaival lehet velük tudatni. (Máramaros havasi falui ugyanis nem tömött utca-faluk, hanem sokszor, pl. Felső-Apsa, 4—5 mértföld¹ területen szétszórt egyes házcsoportokból állanak). Amde mi a játékok magyarázata? A kisebb tréfálkozások kétféle fajtájuk: vagy magukon viselik a földrajzi környezet bélyegét (menyét, fáklya, tűz, zsidó-pásztor) s a havasi lakók lelkéből természetyszerűleg fakadnak; vagy pedig általános paraszti vonásuk van, a vaskos humor.

Amde honnan erednek az állat-alakos játékok és miért pontosulnak össze alakosok és nem alakosok valamennyien éppen a halottasházban? Mert annyi bizonyos, hogy a mondott terület ruténjei alakoskodó állat-mimelő játékokkal soha máskor nem bohóskodnak, még karácsonykor sem, a hogy az ember várná, hanem *kizárólag* csakis a halottasházban.

Az állat-mimelő bohóságok eredetének kérdésére könnyű a felelet. Európának karácsony-újévi alakoskodó játéka a rómaiak *Szaturnália* nevű régi ünnepéből alakultak ki, a kik az árja népeknek ezt a Mitrász-(napisten) kultúszát viszont görög-egyiptomi közvetítéssel keletről kapták. Szaturnusz tiszteletére minden év december 20. táján három, majd pedig hét napon át öröm-ünnepet ültek, ilyenkor minden üzleti és hivatalos élet és gyász megszűnt, a hivokról leszedték bilincseiket, szolgálkat uraik szolgálták ki a lakomákon. Viaszgyertyás fölvonulásokat rendeztek, a bennük résztvevők *bekormozott* arccal, fejüket csuklyaszerű ruhával² beburkolva tréfálkoztak. Sorshúzással *királyt* választottak,³ a kit nagy ünnepek között trónra ültettek; a király mindenféle bohókás rendeleteket adott ki, hivei között országokat osztogatott⁴ stb. A szegényebbek dióba játszottak ilyenkor,⁵ a gazdagok nagy pénzben.

A keresztyén egyház, a mely legelső szervezetét a római birodalom területén nyerte, új hivei életében annyi öröklött pogány külsőséget hagyott meg (oltár, füstölés, lábmosás stb.), hogy jónak látta e

¹ Macrobius I. 9—16.; Lucianus I. 5., 13., 14.; Martialis V. 85., XI. 2., 5., 7., XIV. 70.; Plinius, Epist. VIII. 7.; Svetonius Oct. 32.

² Martialis VI. 24., VIII. 75., 7.

³ Isodätes, Lucianus I. 1—8.; Tacitus, Ann. XIII. 15., 2.; Arrianus, Epict. I. 25.

⁴ Martialis V. 85.

⁵ Svetonius Aug. 71.

játékok meghagyását; csakhogy Szaturnusz helyett Jézus születését kellett ünnepelni. Az új keresztyének úgy tudták, hogy az új ünnepet a régi megszokott pogány ünnep helyettesítésére rendelték el, a miről több akkori egyházatya erősen panaszkodik is. A pogány és heretikus szkeptikusok meg egyenesen avval vádolták az egyházat, hogy a hivatalos keresztyének nem Jézus születését ünnepelik, hanem a nap születését (S. Augustinus contra Faustum). Így hát az új keresztyének önkéntelenül ugyan, de tényleg átvitték régi, megszokott szertartásaikat az új rend szerinti ünnepre, kiváltképpen az álarczos csoportos meneteket. Ezekből idővel a ma is gyakorolt farsangi bohóságok keletkeztek, a szintén napimádó szlávoknál pedig ez az ünnep u. n. kolendálássá alakult át és ugyancsak maig is él karácsony-újévi szertartásaikban. Mert a napforduló ünnepe, vagyis a nap újjászületésének decemberben való megünneplése épp olyan ösmert dolog volt a pogány szlávoknál is, mint a többi — napot imádó — pogányságnál, így a rómaiaknál. És pedig ezektől függetlenül, mert hiszen a napkultusz, valamennyi indo-európai nép közös hagyománya, még Ázsiából öröklődött. A keresztyénség terjedésével a Szaturnáliákhoz fűződő bohóságoknak még *tárgyi elemei* is eljutottak az új szertartások eszméjével együtt a szlávokhoz s ezek között a ruténekhez. Ezek régi kultúszát tehát átalakítóan befolyásolta a római ünnep szokása, még pedig valószínűen a balkáni szlávok között legelőször, a kiktől ez aztán a szlávok éjszak felé való áramlásával a mai oroszok elődeinek földjére is eljutott. S a hogy a rómaiak *calendae*-je átváltozott a szlávok ajakán *koljadá*-vá (az oláhoknál kolenda = karácsonyi ének), épp úgy találkoznak a rutének alakos játékaiban is szóról-szóra a Szaturnáliák kormos arczú, álarczos, állatalakos játékosaival, királyaival stb. (8., 9., 12. sz.). Csakhogy persze ma már öntudatlanul csinálja ezeket a köznép, de csinálja, mert az neki szertartásos, megrögzött hagyománya.

A VIII. századig Európa-szerte állandóan üldözött nap-kultusz gócpontjának, a Mitrász-játékoknak két főalakja volt: a szarvas-űnő és üsző ború, a melyekben szarvasnak és bikának öltözött játékosok egész komolyan annak emlékére alakoskodtak, hogy Mitrász, a nap-isten, a legmélyebbre sülyedt téli nap december-végi fordulója alkalmából legyőzte azt az agancsos szörnnyeteget, a melynek emléke az égi állatkörben utóbb félreértés folytán a csillagászatban s valamennyi kalendáriumban *Bak* néven ma is meg van. Ázsia keleti népei ezen az ünnepen szarvas-vadászatot rendeztek, a római birodalom barbár népei pedig ezt egyszerűen szarvasbőrbe bújtatott alakoskodóval helyettesítették. Ezt a szarvast találjuk az *Imsád* községben régebben játszott 6. sz. játékunkban. A velünk határos osztrák-ruténeknél a karácsony-újévi kolajdáknak alakos játékoknak két jellemző alakja van: a régi csoda-szarvas romlott alakja gyanánt megmaradt *kecske* s a púpos nagyapó, *did*, a ki az ó-évet képviseli. Sebestyén Gyula azt állítja kiűnő tanulmányában,¹ hogy a hazai rutének között az állatjelmeznek ma már nyoma sincsen s a karácsonyi alakoskodó koljadálás régi szokása teljességgel kipuuszult: ime Máramaros vármegyének Ripinye, Szinevér és Alsókalocsa nevű faluiban előbukkant úgy a kecske, mint a *did* nevű

¹ *A regösök.* (Magyar népköltési gyűjtemény. V. kötet). Budapest, 1902. 230. I

nagyapó, sőt a szarvas is a maga romlatlan eredetiségében. Az előadás verses alakja mindenesetre a játék régiségére és állandó formájára vall.

Az eredet kérdésével ezek szerint tehát tisztában volnánk. De miért játszódnak le ahalottas-házban ezek a játékok?

Valószínűleg azért, mivel a Taracz és Talabor völgyében az állat-alakos játékok valamiféle okból kiszorultak karácsony-újev tájáról, s a halottas-házban vonták meg magukat. Ezekben a völgyekben régebben tényleg jártak karácsonykor alakoskodó betlehemesek, de ma már nem járnak. Hogy ennek mi volt az oka? ezt majd csak közelebbi vizsgálat deríthetné föl; ma felelni reá legalább nem tudunk. A néprajz több esetét ösmeri annak, hogy valamely határozott naphoz fűződő alakoskodó népszokás kalendáriumi változást szenvedett (pl. a szlovének farsangi szántói); de hogy népszokás egészen kiessék a kalendárium rendjéből és csak a halálozás esetleges napjaihoz kötötteen eltorzulva fűződjen, erre másutt példát nem ösmerünk.

Ez igen érdekes és ritka néprajzi probléma, megfejtése azonban csakis két föltétel mellett lehetséges. Ismernünk kell először az egész rutének-lakta vidék e nemű játékeit és összehasonlítani ezeket úgy a külföldi ruténeknek, valamint áltatában a görög és szláv egyházhoz tartozó népeknek hasonló termékeivel. Ismernünk kellene a görög-szláv egyházfegyelmi szabályokat, hogy az alakos játékok időpontjának eltolódását megmagyarázhassuk.

A mi az összehasonlító anyagot illeti, erre nézve alkalmasan használható föl *Suchevic* Volodymyr tanárnak a máramárosi ruténekkel határos huczulokról írott ukraino-rutén nyelvű monográfiája (Lemberg, 1903. *Huculsyna* címen), a melynek II. kötetében a 243—248. lapokon a fent leírt játékok némelyikének egész pontos analógiáját találjuk Galicziából és Bukovinából; a nyugoteurópai népek néprajzi irodalma pedig bizonyára termelt egyéb, megfelelő analógiákat is. A kérdésnek másik, művelődéstörténeti részét azonban magyar ember nem igen oldhatja meg.

Annyi azonban bizonyos, hogy ma már *csak* a Talabor és Taracz völgyében nincs többé karácsonyi állat-alakos játék, mert tőlük keletre a velük párhuzamos Apsa víze mentén, meg a Felső-Tisza völgyében igen is játszanak még mai napig is alakos koljádajátékot. Ennek főszereplője a kormos arcú púpos did, király, pásztor és angyalok társaságában rigmusokban bohóskodik. Egy ilyen jákot Felsőápsán 1907-ben magam jegyeztem föl,¹ meg kell annak tehát lennie egyebütt is. Csak éppen gyűjtője nem akadt eleddig.

Dr. Stripszky Hiador.

¹ Közöltem magyarra úgyszólván lefordíthatatlan egész eredeti szövegében a Ševčenko tudós társaság *Zapiski* című folyóiratának 1908. évi 82. kötetében a 43—52. lapokon.